

Unitats didàctiques de música

Olivier Messiaen

Segon cicle d'E.S.O.

Contingut:

- 1-Biografia introductòria
- 2-Characterístiques de la seva obra
- 3-Quartet per la fi del temps
- 4-Olivier Messiaen i els Drets Humans
- 5-Orientacions didàctiques
- 6-Desenvolupament de la unitat
- 7-Bibliografia

1-Biografia

Avignon (França), 10 de Desembre de 1908

Clichy (a prop de París, França), 27 d'Abril de 1992

Olivier Messiaen va ser una de les figures musicals importants del segle XX. Va estudiar orgue i composició en el Conservatori de París, on va treballar com a professor a partir del 1942 i on va donar classes de composició a músics i compositors com Pierre Boulez i Karlheinz Stockhausen, que més endavant es convertirien en dos dels compositors més destacats de l'avantguarda musical.

Al llarg de la seva vida va desenvolupar un llenguatge molt personal, deslligat de les avantguardes del tercer quart del segle XX. En aquest llenguatge la religiositat i espiritualitat de Messiaen tenen molt protagonisme, tot i que a l'hora de compondre ho feia d'una forma molt racional i intel·lectual, amb un control minuciós dels elements musicals amb què treballava.

Curiositats: ell mateix escribia els textos de les seves obres vocals, era un estudiós de la poesia grega i un afeccionat a l'ornitologia.

2-Characterístiques de la seva obra

Va ser un compositor amb moltes inquietuds i al llarg de la seva vida va tenir moltes influències, tant musicals (d'altres compositors) com extramusicals. És difícil de descriure l'obra de Messiaen, ja que aquesta és eclèctica, però sí que podem enumerar unes quantes característiques bastant generals que podem trobar en la majoria de les seves obres:

- Va desenvolupar un **llenguatge harmònic** molt personal, amb influències de la

música hindú. És un llenguatge molt ric en dissonàncies i amb característiques tonals, tot i que no és tonal.

- En el **pla rítmic** hi són presents també influències rítmiques de la música hindú, de la música grega i d'un dels grans compositors també del segle XX: Igor Stravinsky.
- El contacte amb la Naturalesa i l'estima que sent per ella són presents també en la seva obra: moltes **melodies** estan inspirades en els cants dels ocells (era un afeccionat a l'ornitologia; fins i tot va transcriure molts cants d'ocells).

La religió catòlica té també una influència destacada: moltes de les seves obres estan inspirades en passatges de la Bíblia

3-Quartet per la fi del temps

Introducció

Durant la Segona Guerra Mundial Messiaen, que lluitava amb les forces franceses, va ser empresonat pels nazis el 1940 a Nancy, i posteriorment el van traslladar a un camp de presoners a Görlitz (Polònia), l'Stalag VIII A.

En aquest camp de presoners va conèixer tres músics (Jean Le Boulaire, violí, Henri Akoka, clarinet, i Étienne Pasquier, violoncel). Messiaen va escriure un trio perquè el toquessin, però finalment aquest trio es va convertir en un dels vuit moviments del *Quartet per la fi del temps*, per a violí, clarinet, violoncel i piano, instrumentació del tot inusual en la història de la música clàssica.

Aquests músics van estrenar el quartet a l'Stalag VIII A el 15 de gener de 1941, davant d'uns 5000 presoners. D'aquell concert Messiaen va dir: "*mai m'han escoltat amb tanta atenció i comprensió*".

Messiaen va concebre l'obra com una sèrie de meditacions, totes elles sobre un passatge de l'Apocalipsi de la Bíblia (10, 1), en què en una de les visions de Sant Joan aquest veu un àngel que anuncia la fi del temps.

El Quartet

El Quartet està estructurat en vuit moviments. Els set primers estan relacionats amb els set àngels de l'Apocalipsis de Sant Joan, i el vuitè és una lloança del compositor a la "inmortalitat de Jesús". A continuació hi ha uns petits comentaris de cada moviment:

Litúrgia de Vidre:

Messiaen va dir: "entre les 3 i 4 de la matinada es desperten els ocells. Una merla o un rossinyol (clarinet), solista improvisat, entona diversos sons com un halo de trinos perduts dalt dels arbres. Si ho transposes al pla religiós tindràs el silenci harmoniós del cel."

Vocalització, per l'àngel que anuncia la fi del temps:

El protagonisme el tenen el violí i el violoncel, que toquen octaves dobles mentre el piano acompanya amb acords "blau-taronja"(Messiaen). El clarinet quasi no intervé.

Abisme dels ocells:

En Messiaen l'abisme és un símbol que representa la negació de l'experiència humana del temps, és a dir, representa la mort. L'ocell és el símbol de l'espiritualitat i l'eternitat. Aquest moviment és un solo per a clarinet, on el clarinet dialoga amb si mateix, i representa una lluita entre l'abisme/infers i l'ocell/eternitat.

Intermedi:

És el primer moviment que va compondre Messiaen. És un scherzo on no apareix el piano. En les parts externes els instruments toquen a l'uníson.

Lloança a l'eternitat de Jesús:

És un duo per al cello i el piano. Messiaen diu que s'ha d'interpretar "infinítament lent,

estàtic". El violoncel representa la paraula de Jesús, i el piano acompanya de forma que intenta crear una "sensació d'eternitat".

Dansa del furor per les set trompetes:

Els quatre instruments junts intenten suggerir, fent servir octaves paral·leles, el so de les trompetes, i més endavant, gongs. Té una estructura rítmica basada en sèries de cinc, set, onze i tretze sons. Atenció als contrastos dinàmics.

Arc de Sant Martí, per l'Àngel que anuncia la fi del temps:

En aquest moviment trobem referències al segon. Hi ha una alternància entre dos temes: un primer de caràcter melòdic i un altre marcadament rítmic.

Lloança a la immortalitat de Jesús:

Com el cinquè moviment, però en aquest cas és un duo per a violí i piano. Messiaen diu a la partitura que s'ha de tocar "Extremadament lent i tendre, estàtic". Aquest últim moviment representa una mena de missatge d'esperança, ja que el violí representa el mateix Jesús fet home. El violí va progressant cap a les octaves més agudes com si l'home-Jesús ascendís cap al cel, per trobar-se amb el pare-Déu.

4-Olivier Messiaen i els Drets Humans

En la persona d'Olivier Messiaen ens trobem amb el paradigma del que és un creador compromès amb la seva feina. Tot i estar tancat a un camp de concentració nazi, va escriure una obra, el Quartet, perquè necessitava expressar allò que en aquells moments sentia. Aquesta obra amb el temps es va convertir en una de les més importants de la música contemporània del segle XX.

Encara que Messiaen va dir que no va escriure l'obra com a resposta al seu tancament, és molt probable que l'empresonament hi jugués un paper molt important, tant en la concepció de l'obra ("la fi del temps...") com, i això sí que és segur, en la seva instrumentació (els tres músics que hi havia disponibles en el camp de concentració).

Sovint la música té un paper important en la vida de moltes persones: moltes vegades esdevé un alè vital amb què "se superen" situacions difícils, com la del mateix Messiaen i la gent empresonada que va assistir al concert. Possiblement, l'estrena d'aquest concert, el 15 de gener de 1941, va significar per a molta gent una manera de sentir-se lliure.

D'una forma implícita, Messiaen va reclamar uns drets humans amb el seu comportament i la seva actitud, va defensar les seves idees i les de molta gent mitjançant allò que sabia fer, música, i tot i les condicions adverses va crear una gran obra i va organitzar un concert que va provocar, suposem, emocions molt intenses als presoners que van assistir al concert...

5-Objectius i orientacions

Objectius musicals

- Reconèixer i valorar els elements extramusicals presents en l'obra musical escoltada.
- Relacionar l'obra musical amb el compositor que l'ha creada i amb la societat que reflecteix.
- Respectar tot fet musical, acceptant criteris i gustos diferents dels propis, i exposant el propi criteri amb argumentacions lògiques i raonades.

Objectius en drets humans

- Conèixer els drets humans recollits en la Declaració Universal del Drets Humans de les Nacions Unides.

- Sensibilitzar els alumnes en relació amb la importància del respecte dels drets humans.

Orientacions

- L'activitat està pensada pel segon cicle d'ESO, preferiblement per quan estiguin estudiant o hagin estudiat la música contemporània del segle XX.
- Abans de llegir o explicar res sobre Messiaen o sobre algun moviment del quartet, convindria que els alumnes escoltessin un parell o tres de moviments (almenys dos, un tranquil i un mogut, com el tercer i el sisè).
- Els alumnes poden preparar la unitat didàctica a partir del material web o bé amb un full preparat pel professor.
- La situació d'Europa i del món durant la primera meitat dels anys 50 va desconcertar molts artistes. En el cas dels músics, molts van buscar nous llenguatges per expressar allò que no podien expressar amb el llenguatge tonal. En aquest sentit, es poden comparar els camins seguits per Schönberg i Messiaen.
- Per treballar l'apartat de drets humans, els alumnes han de tenir a mà la Declaració Universal dels Drets Humans.

6-Desenvolupament de la unitat

1) Context sociocultural de l'època

Aquí s'hauria de fer una petita introducció històrica que dependrà del nivell i coneixements de l'alumnat. Es podria parlar de la situació cultural (artistes i moviments destacats) i de la Segona Guerra Mundial.

2) Biografia d'Olivier Messiaen

O bé la dona el professor/a o bé els alumnes poden preparar aquesta unitat portant a classe un resum de la biografia que poden trobar en qualsevol enciclopèdia.

3) Audició dels moviments escollits pel professor/a

És interessant fer una primera audició sense cap referent. Que els alumnes comentin què els ha semblat el que han escoltat.

4) Explicació per part del professor de la importància de l'obra pel que fa a la música

5) Estudi de les característiques generals del llenguatge que feia servir Olivier Messiaen

Després és convenient tornar a escoltar algun dels elements on els alumnes puguin escoltar, amb l'ajuda del professor/a aquestes característiques.

6) Explicar la història d'aquesta peça. Provocar un debat amb preguntes del tipus:

- Quins drets humans es vulneren en un camp de concentració?
- Què podia moure Messiaen a compondre música en la situació en què es trobava?
- Què creus que pretenia l'autor component aquesta peça durant el seu empresonament?
- Què devia pensar la gent quan va saber que es faria un concert?
- Com creus que devia reaccionar la gent en escoltar la peça? (Recordar la cita de Messiaen: "m'hai m'he sentit tan comprès i mai m'han escoltat amb tanta atenció").
- Com pot ser cert el comentari de Messiaen respecte a la reacció de la gent? No haurien preferit els presoners escoltar música popular i "entretinguda"? (Aquí s'hauria de parlar sobre la llibertat i de la importància que té el fet de

sentir-te lliure, tot i que realment no ho siguis...)

7) Tornar a fer l'audició

Per tancar l'activitat es pot parlar de la vida en un camp de concentració i proposar als alumnes que s'imaginin que són ells els presoners que aquell dia van assistir al concert. Tornar a posar els moviments, i que els alumnes comentin si han trobat diferències entre la primera audició feta i l'última.

7-Bibliografia

Grout, Donald J.; Palisca, Claude V. Historia de la música occidental, 2. Ed. Alianza Música. Madrid, 1997

DD.AA. Diccionario Enciclopédico Salvat. Ed. Salvat. Barcelona, 1989.

La música, aliento vital (article de José M. Cortés Muñoz a Mundo Clásico):

www.mundoclasico.com/articulos/rincon/arch_032.shtml

Encarta on line: encarta.msn.es

Radioemisoras beethoven: www.beethovenfm.cl/enciclopedia/biografias/messiaen

Músicas del siglo XX: www.geocities.com/vienna/1577/messiaen.html

Víctor Ruset i Díaz. Grup d'educadors d'Amnistia Internacional Catalunya